

ЛЕКЦІЯ 4

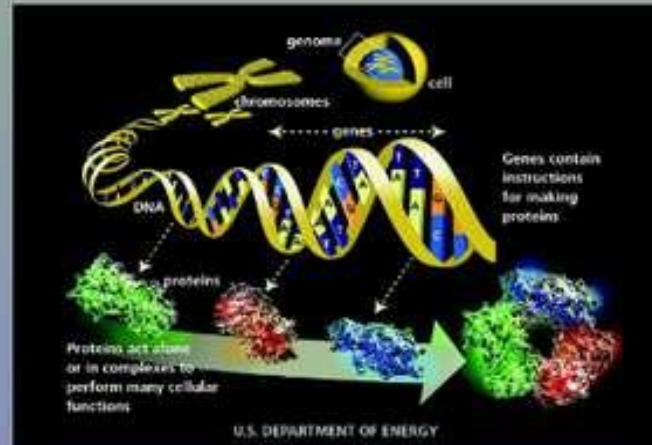
Хромосомні аберації.

Залежно від змін генотипу:

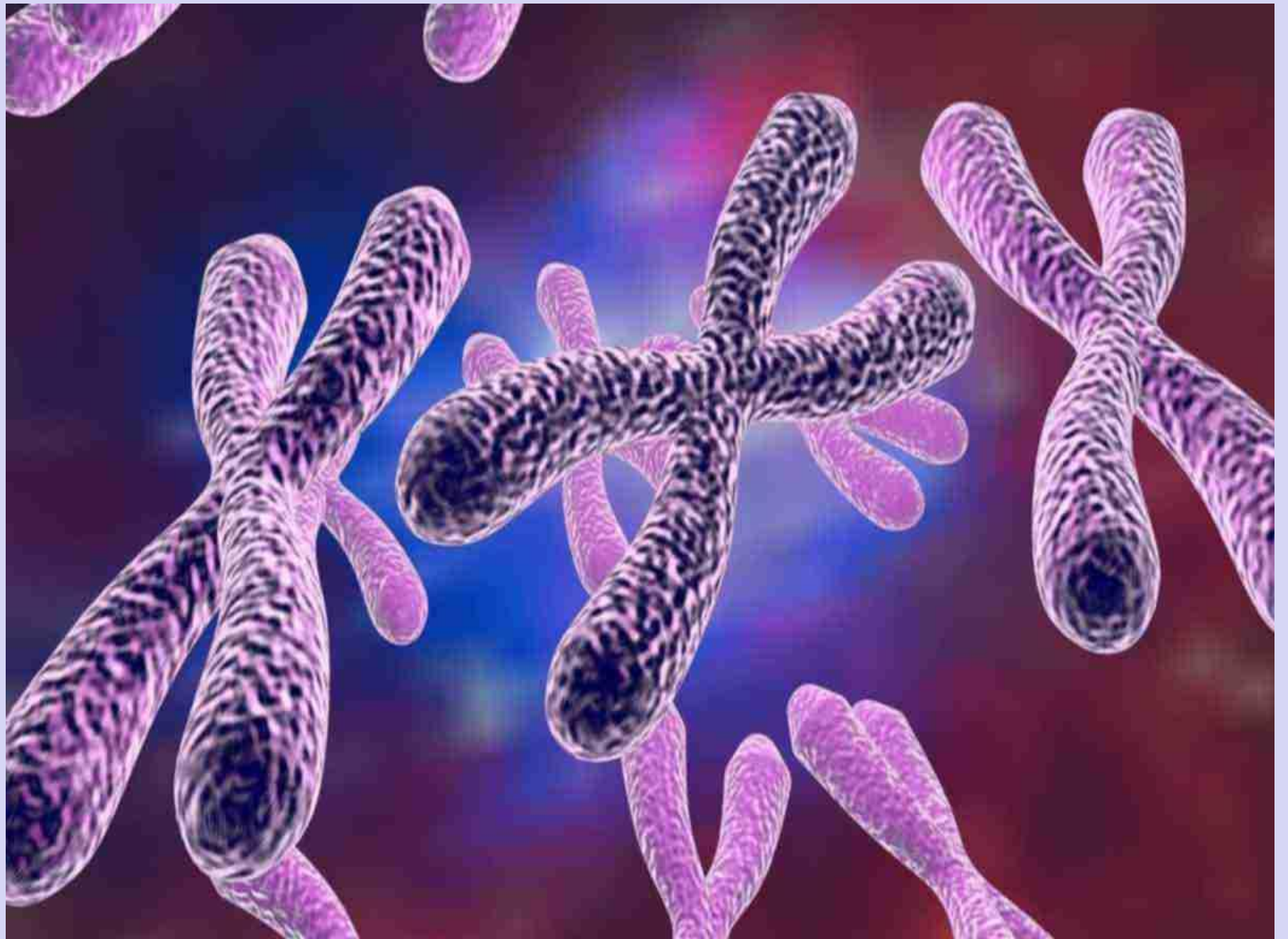
- а) генні або **точкові** мутації — зміни структури ДНК в межах гена;**
- б) хромосомні мутації, або хромосомні перебудови — порушення структури хромосом;**
- в) геномні мутації—випадкові зміни кількості окремих хромосом або кількості хромосомних наборів.**

З наведених класифікацій найглибше генетичне підґрунтя має класифікація, що заснована на характері змін у генотипі.

Хромосома

- **Хромосома** - це велика молекулярна структура, де міститься близько 90 % ДНК клітини.
- Всі хромосоми містять дуже довгий безперервний полімеризований ланцюг ДНК (єдину ДНК-молекулу), що містить гени, регуляторні елементи та проміжні нуклеотидні послідовності.
- Слово «хромосома» походить від грецьких слів «хрома» - колір та «сома» - тіло.

Кількість гомологічних хромосом, їх розміри і організація, порядок розташування в них генів співпадають у різних соматичних клітин у різних представників одного виду.

Вивченням хромосом і їх змін займається розділ генетики – **цитогенетика**.

Зміни кількості, розміру і організації хромосом називають *хромосомними мутаціями, хромосомними перебудовами або абераціями.*

Передумовою для виникнення хромосомних аберацій є фрагментація хромосом з наступним правильним або помилковим сполученням відкритих кінців хромосом.

Відомі хромосомні аберації
поділяють на

- *внутрішньохромосомні*
- *міжхромосомні*

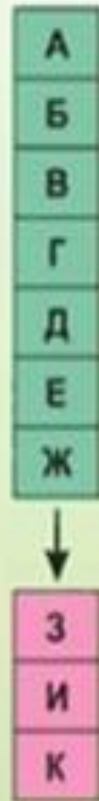

Внутрішньохромосомні

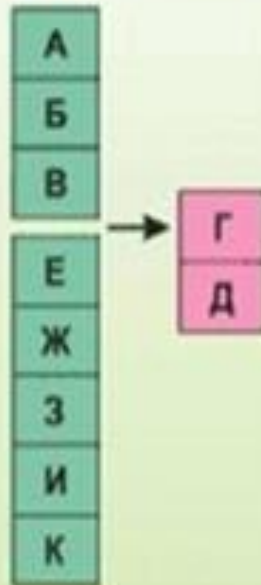
Нормальна хромосома

Втрата

Делеція

Дуплікація

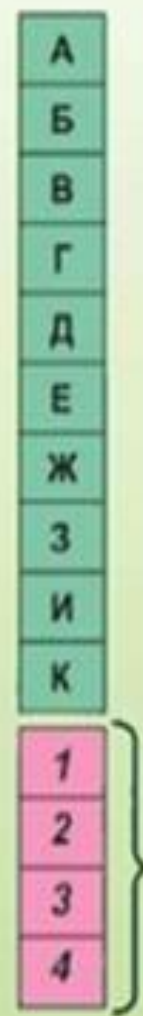

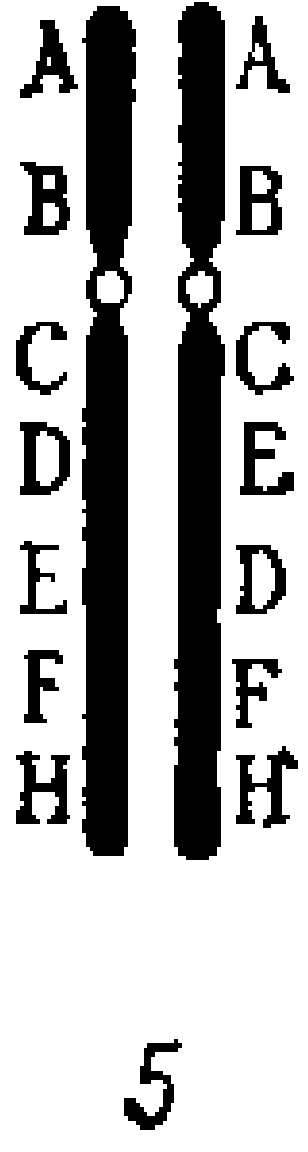
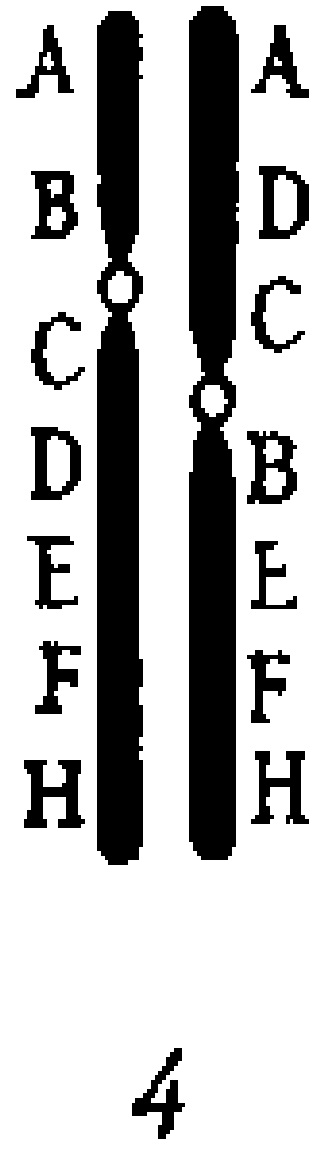
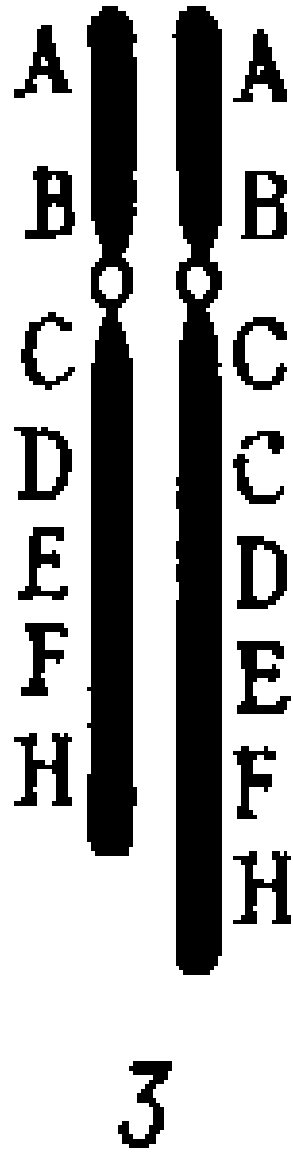
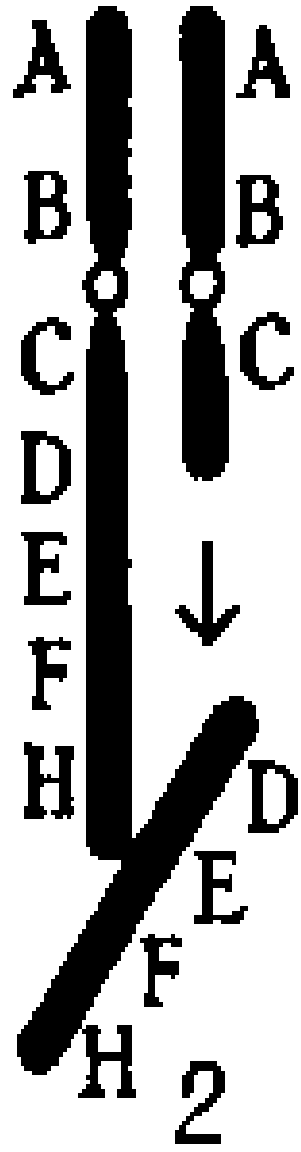
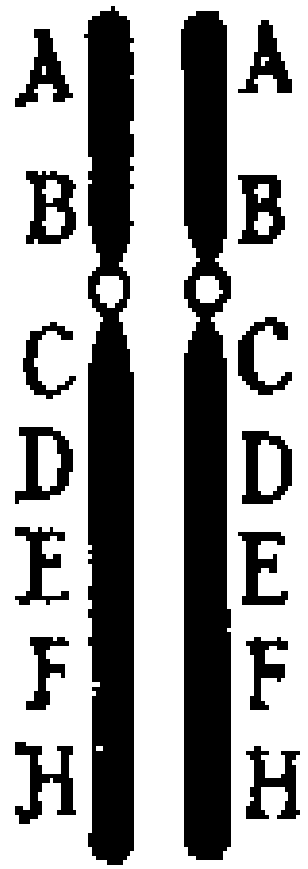
Інверсія

Міжхромосомна мутація

Транслокація

Перебудови хромосом, що впливають на кількість генів у хромосомі

Нестачі - втрачається кінцева частина хромосоми і хромосома скорочується.

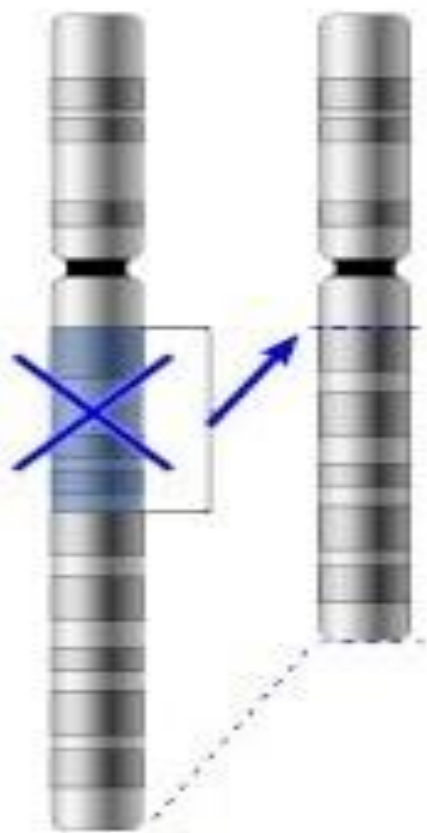
Дуплікації (здвоєння) - відбувається здвоєння якої-небудь ділянки хромосоми.

Делеція (втрата) - втрачається середня частина хромосоми.

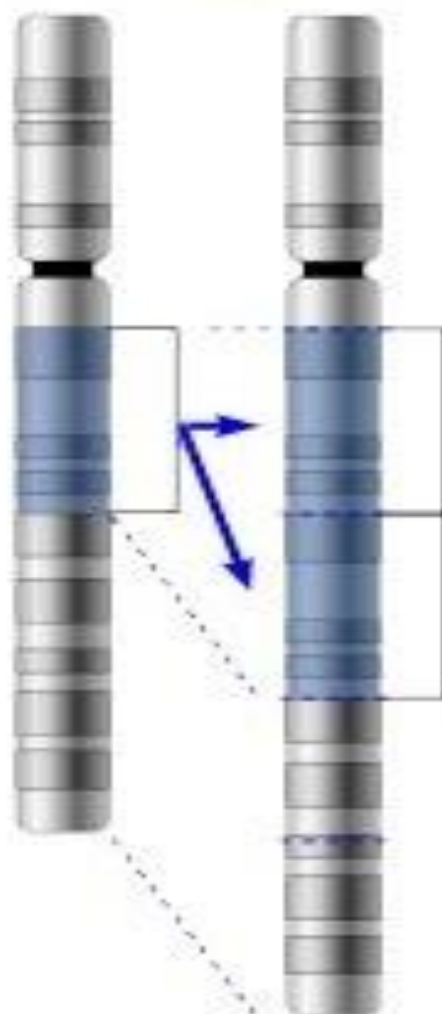
Дефішенсі – кінцева втрата частини хромосоми

Хромосомные мутации

Делеция

Дупликация

Приклад

- Самим добре вивченим захворюванням, обумовленим делецією, є синдром котячого крику. Для хворих характерний ряд відхилень від норми: порушення функцій серцево-судинної, травної систем, недорозвинення гортані (з характерним криком, що нагадує котяче нявкання), загальне відставання розвитку, розумова відсталість. Синдром зустрічається у 1 новонародженого з 50000.

Фізична відсутність ділянки хромосоми
приводить до гемізіготного стану генів, які
знаходились у втраченій ділянці, і
порушенню кон'югації гомологічних
хромосом в мейозі .

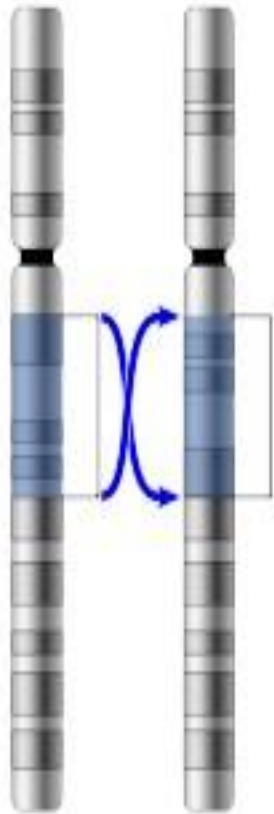
Перебудови хромосом, що змінюють локалізацію генів

Інверсія (перевертання на 180°) - хромосома розривається і знову з'єднується іншими кінцями.

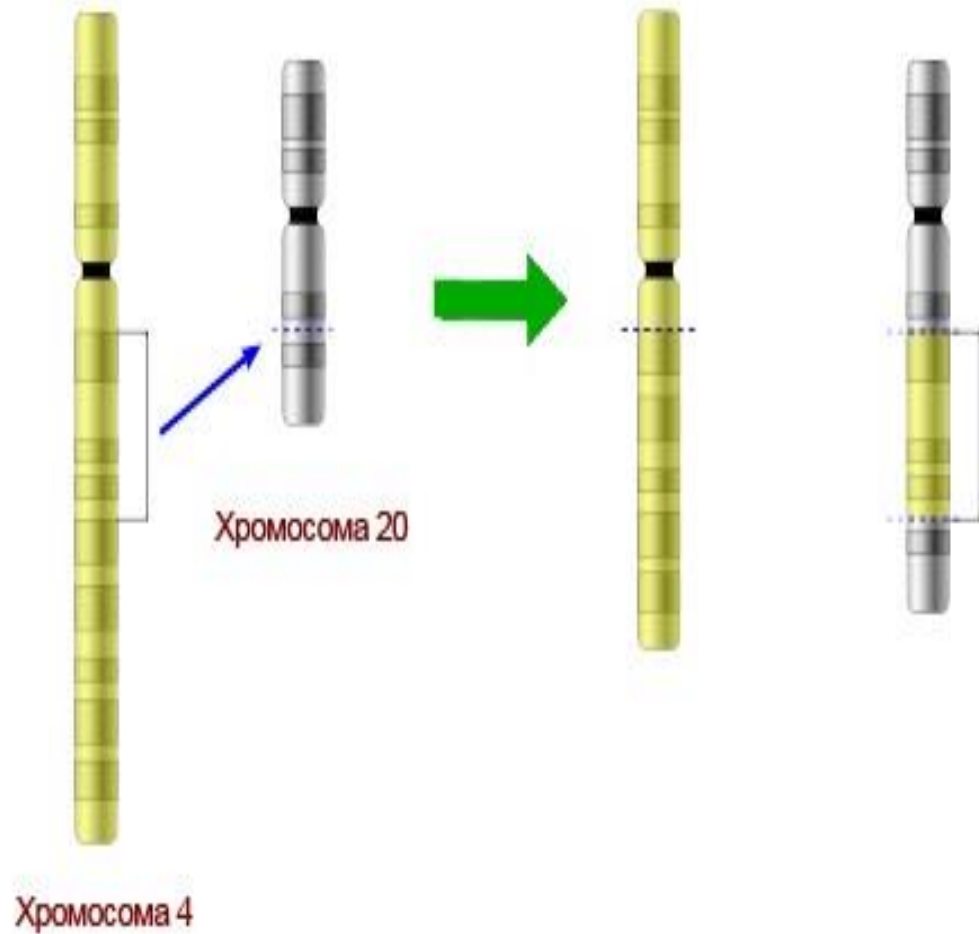
Інсерція – вставка частини хромосоми в іншу негомологічну хромосому

1

Инверсия

Вставка (инсерция)

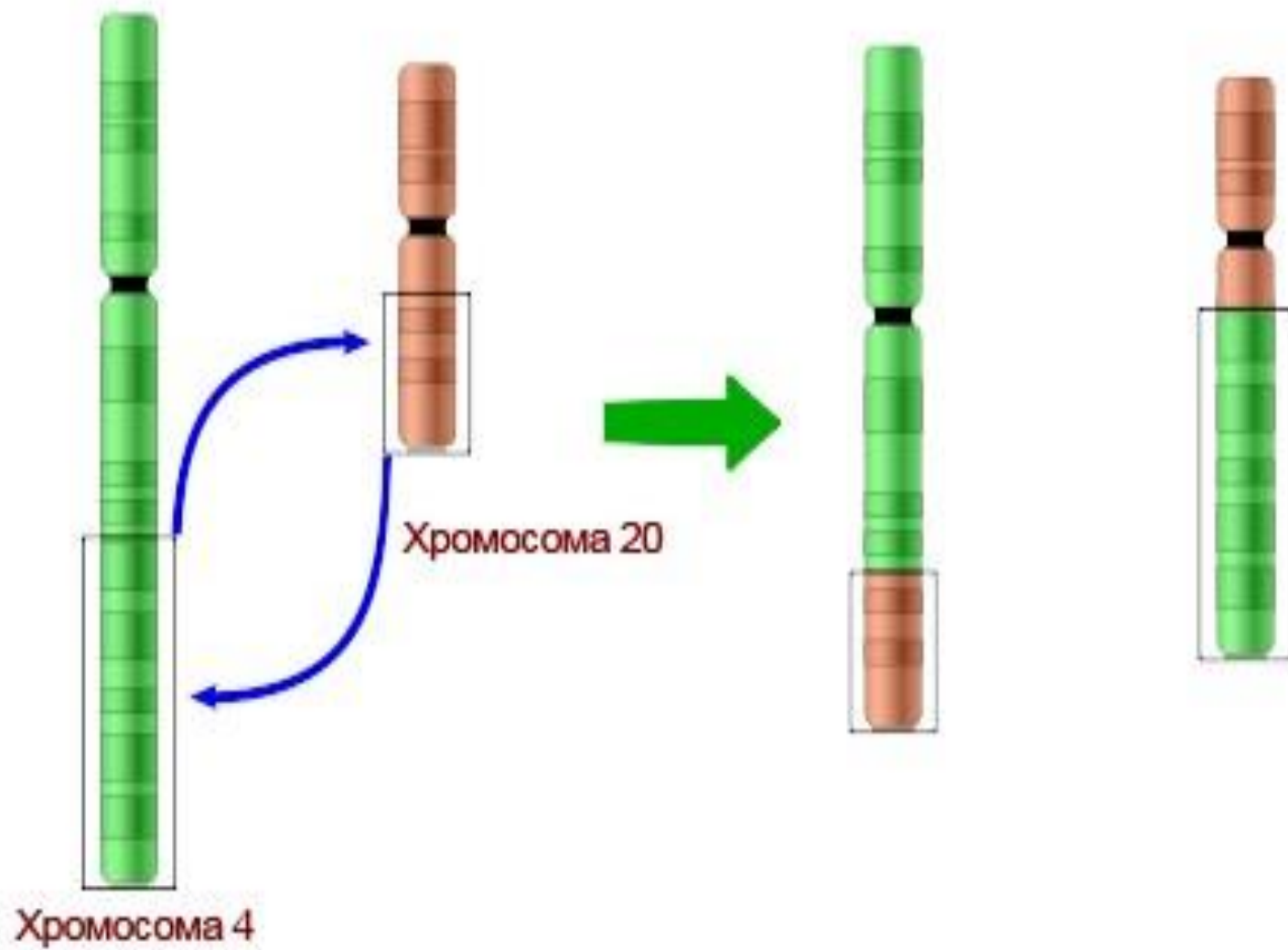
При цьому типі мутації не відбувається втрати генетичного матеріалу, але зміна нормальної послідовності генів на зворотню створює значні труднощі для кон'югації хромосом і наступного мейозу.

Перебудови хромосом, що змінюють локалізацію генів

Транслокація (переміщення) - взаємний (реципрокний) обмін частинами негомологічних хромосом.

Транспозиція – зміни положення ділянок хромосом без реципрокних обмінів (мігруючі генетичні елементи МГЕ в межах однієї хромосоми або між різними хромосомами).

Транслокация

Транслокації створюють
труднощі для кон'югації
хромосом і їхнього
регулярного розходження.

Транслокації, які об'єднують цілі плечі окремих хромосом, називають *робертсонівськими*.

Такі транслокації часто відбувались в ході еволюції при утворенні нових видів.

Так , гаплоїдний набір хромосом людини $n = 23$, а вищих приматів $n = 24$. За всіма ознаками, це було злиття хромосом в еволюційній лінії, що привела до виникнення приматів.

МГЕ - мігруючі генетичні елементи

Спочатку транспозуючі елементи були відкриті при виявленні вставок (інсерцій) нового матеріалу в межах бактеріальних оперонів.

Перші дані про МГЕ у рослин були одержані Барбарою Мак Клінток у 1947-1950 р.

Барбара Мак-Клінток американська вчена-генетик, лауреатка Нобелівської премії за відкриття мобільних елементів геному, таких як транспозони. ^[6] Упродовж своєї кар'єри Мак-Клінток займалася цитогенетики кукурудзи.

МГЕ забезпечують рекомбінацію генетичного матеріалу, створюють явище непостійності геномів, викликають генні мутації і хромосомні аберації, сприяють перенесенню нуклеотидних послідовностей, на нове місце у хромосомі.

Вважається, що МГЕ є одним із основних факторів еволюції, який забезпечує перенесення генетичного матеріалу як всередині виду, так і «горизонтально» між різними видами.

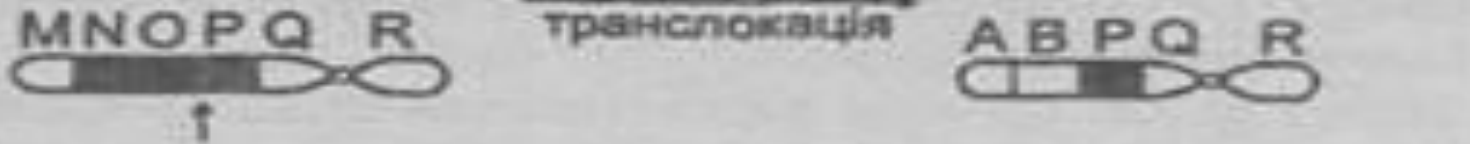
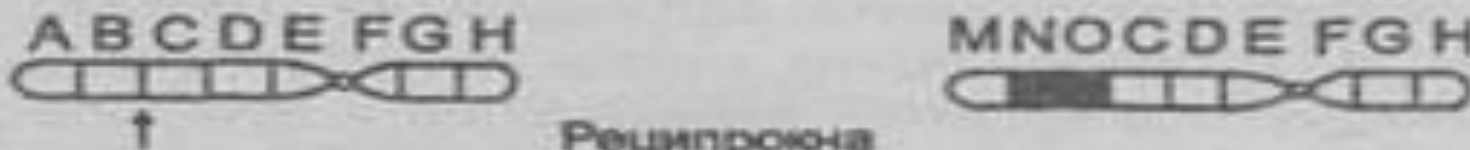
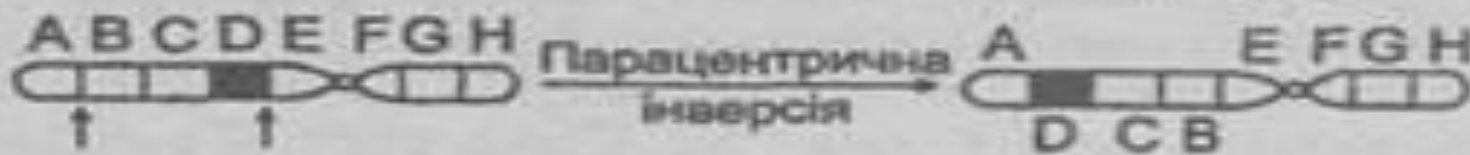
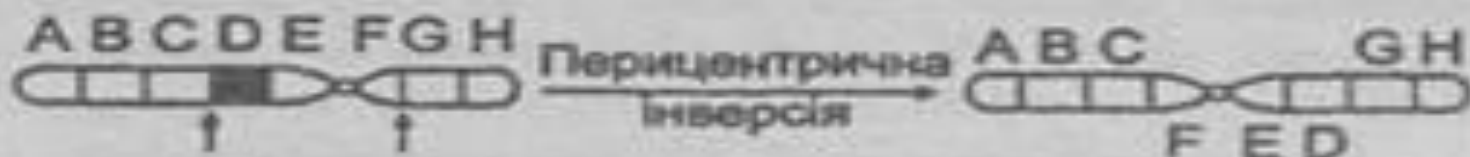
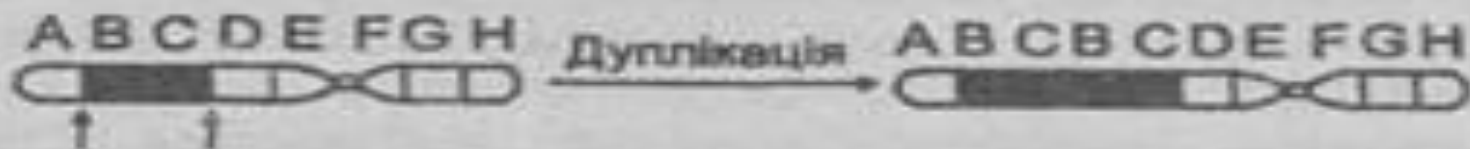
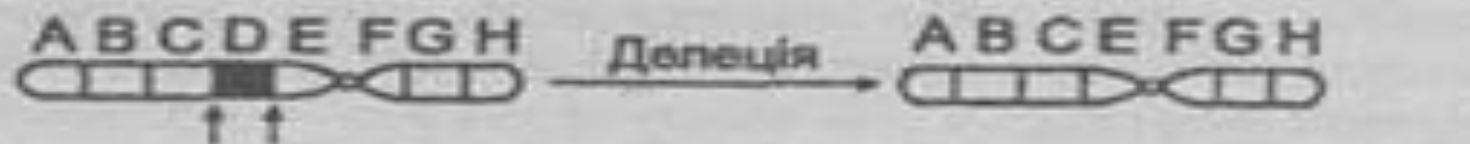
Хромосомні мутації

А - Б - В - Г - Д - Е - Ж.

Назва	Визначення	Зміни в хромосомі
Нестача	Втрата кінцевого фрагменту хромосоми	А - Б - В - Г - Д
Делеція	Втрата серединного фрагменту хромосоми	А - Б - Д - Е - Ж
Дуплікація	Подвоєння серединного фрагменту хромосоми	А - Б - В - Г - Б - В - Г - Д - Е - Ж
Інверсія	Повертання ділянки хромосоми на 180	А - Б - Е - Д - Г - В - Ж
Транслокація	Включення до хромосоми ділянок іншої хромосоми	А - Б - В - Г - К - Л - М

Мутанти, які виникли в наслідок хромосомних аберацій, здебільшого мають знижену життєздатність і високу фертильність.

Ступінь вияву негативного ефекту залежить від розміру зміненої ділянки хромосоми та від типу розмноження.

Значення

Найменше впливають на фенотип інверсії та варіант транслокацій, коли гомологічні хромосоми обмінюються своїми ділянками.

Такі мутації є збалансованими: загальна кількість генетичного матеріалу в клітині не змінюється.

Інверсії змінюють тільки порядок розташування генів у хромосомі, а внаслідок транслокації змінюється склад певних груп зчеплення.

Частота спонтанних хромосомних мутацій у статевих клітинах може сягати 1 %.

У соматичних клітинах спостерігають дещо вищі значення — до 4 %

Хромосомні хвороби людини

Хромосомні захворювання зумовлені зміною кількості хромосом або їхньої структури, що видно в світловому мікроскопі.

На відміну від генних, хромосомні мутації охоплюють значно більший об'єм генетичного матеріалу і характеризуються множинними ураженнями. Хворі на хромосомні хвороби займають майже 25 %.

Хромосомні захворювання, як правило, не передаються нащадкам і зустрічаються в сім'ях як одиничні випадки. Вони виникають заново внаслідок мутацій в гаметах одного із здорових батьків або в зиготі на перших стадіях дроблення